

Ірина Локишук

ХУДОЖНЄ ТКАЦТВО РІВНЕНСЬКОГО ПОЛІССЯ ХХ СТОЛІТТЯ (за матеріалами Березнівського району)

Художнє ткацтво Рівненського Полісся розвивалося впродовж століть, зберігаючи символіку візерунка, кольорову гаму (відтінки білого, червоного, чорного), текстильне переплетення ниток. Проте з часом, особливо в другій половині ХХ ст., текстиль розвивався і як професійне мистецтво, і як самодіяльне, черпаючи зі скарбниці традиційного декоративно-прикладного мистецтва. Навіть у ХХІ ст. традиція поліського ткацтва розвивається та популяризується сучасними народними майстрами. Одним із відомих осередків поліського ткацтва є Березнівський район Рівненської області.

Для дослідження особливостей художнього ткання на Рівненщині у цій статті використано публікації науковців – дослідників українського Полісся: Катерини Матейко, Савини Сидорович, Юрія Лашука, Тамари Ніколаєвої, Галини Стельмашук, Михайла Селівачова, Олени Никорак; та доробок місцевих музейних працівників – Алли Українець, Раїси Тишкевич, Наталії Трохлюк. Вивчаючи риси, притаманні поліській тканині, – орнаментику, колористику, матеріал – науковці не акцентували увагу на ткацтві саме Березнівського району, де вирощували льон, і найуживанішою в текстильному виробництві була лляна нитка.

Мета цього дослідження – висвітлення художньо-стильових особливостей ткацтва Рівненського Полісся, зокрема, Березнівського району Рівненської області. Основним завданням було дослідити текстильні експонати фондової збірки Березнівського краєзнавчого музею кінця ХІХ – ХХ ст.; охарактеризувати мистецькі виробни сучасних майстринь району; підсумувати особливості текстильної тканини, характерні для Березнівського району на Рівненщині.

Станом на 1809 рік у містечку Березне, що входило до складу Ровенського повіту Волинської губернії, працювала суконна мануфактура, яка налічувала 50 робітників з обсягом виробництва 4 500 аршинів сукна [3, 104]. У 1816 році кількість робітників зменшилася до 27, а обсяг виробництва – до 1 225 аршинів сукна [3, 107].

У першій половині ХІХ ст. у Березному починає інтенсивно розвиватися промисловість: на початку 40-х років тут діяла суконна фабрика з фарбувальним цехом. Вигідне географічне розташування міста на р. Случ сприяло піднесенню торгівлі. Так, у 1843 році в місті відбулося 12 одноденних і 3 кількадечних ярмарків. Ярмарки сприяли збуту продукції місцевого виробництва [2, 8].

У різні періоди Березне переживало моменти розквіту й занепаду. На початку ХХ ст. місто втратило своє економічне значення, оскільки опинилося далеко від залізничної магістралі Рівне–Луїнець (Білорусь) [2, 8].

Щодо розвитку текстильної промисловості в селах Березнівського району, то варто зосередити увагу на с. Моквин. На початку XVII ст. одним із розвинутих селянських промислів у Моквині було ткацтво. Усі вироби моквинці збували на торгах і ярмарках у Березному [4, 124]. На початку XIX ст. у Моквині було засновано суконну мануфактуру, яка виробляла продукції на 3 325 карбованців за рік [4, 124].

Іншим центром промислу є с. Соснове. На початку XIX ст. тут діяла суконна мануфактура [4, 133]. Після реформи 1861 року розширилося виробництво продукції на суконній фабриці, проте в 1879 році вона згоріла. За даними 1884 року, у с. Соснове упродовж року проводили три ярмарки, а щотижня – базар [4, 133].

Народне господарство й промисловість Березнівщини, зруйновані війною упродовж 1941–1945 років, було відбудовано в повоєнний період. За радянських часів у Березному збудовано потужний льонозавод.

Важливим центром збереження та популяризації історичного й мистецького розвитку краю є місцевий музей. Березнівський краєзнавчий музей було відкрито в травні 1981 року [7, 3]. Краєзнавчий музей нараховує понад 10 тис. фондів експонатів (2007), які є державною власністю й належать до Музейного фонду України [6, 2]. За словами директора музею Наталії Трохлюк, колекція зберігає археологічні знахідки кам'яної доби, періоду козаччини, цінні експонати кінця XIX – XX ст. Музей володіє експонатами часів перебування Березнівщини у складі польської держави (меблі, одяг, речі хатнього вжитку, фотографії), речовими зразками, які дозволяють проаналізувати побут та ремесла поліщуків у давні часи й тепер.

Окрасою виставкових залів Березнівського краєзнавчого музею є інтер'єр хати селянина середнього достатку, (перша чверть XX ст.). Ліжка, стіл, скриня, дитяча колиска, ікона – усі ці речі показано в поєднанні з тканими виробами, які одночасно виконували вжиткову функцію й декоративну (рядно, сінник, постільний комплект, настільник, рушники). Над ліжком – жердка з одягом (сорочки, хустки, свити, кожух тощо).

У виставкових залах також експонуються знаряддя для обробки льону та виготовлення тканини: терниця, гребінь, гребінка, щітки, коловертки, веретена, верстат, жлукто, в якому золили полотно. «Зимою завжди був попит на широкі гребені й ручні гребінки. Свої вироби майстри по середах збували на базарі в містечку Березне. Іноді речі робилися також на замовлення односельчан. В базарний день на ринку було по 3–5 майстрів, кожен з яких мав до двох десятків гребенів і гребінок» [5, 58]. За спогадами селянок, гребені й гребінки могли служити до 15 років. З часом зуби на них стиралися, ламалися, і лише після цього їх міняли на нові [5, 58].

Фондові експонати текстильної колекції краєзнавчого музею складають 359 одиниць (жовтень 2007 року). Збірка ткацьких виробів знаменита своїми ряднами. Серед них конопляне рядно із с. Моквин (200 см x 75 см), вовняне рядно з м. Березне (200 см x 130 см) і лляне рядно із с. Городище (200 см x 130 см). Якщо перший та другий килимові варіанти багатокірні, то рядно з Городища сіро-біле. Орнамента виробів із Моквина й Березного позначена ритмічним чергуванням смуг різної товщини; у моквинській кольоровій гамі присутні коричневий, червоний, синій відтінки на зеленому тлі. Килим із Березного орнаментовано відтінками синього, зеленого, червоного кольорів на чорному тлі. Полотняним переплетенням виконано обидва рядна. Виріб із с. Городище виконано переборним і полотняним переплетенням ниток, оформлено сірими китицями. Композиція цього виробу утворена великою кількістю квадратів, що чергуються між собою.

Цікавим експонатом музею є сінник із Моквина (180 см x 145 см) сірого кольору, виконаний лляними нитками саржевим переплетенням. У першій половині XX ст. сінник використовували як матрац. Це підтверджують і спогади працівників Бе-

резнівського музею, які в дитячі та юнацькі роки спали на сіннику (виріб наповнювали сіном).

У колекції тканих рушників усі вироби виконано із лляних ниток сірого та білого кольорів, рідше для візерунка використано бавовну. Орнаментака рушника з м. Березне (218 см x 33 см) та рушника з с. Орлівка (199,5 см x 72 см) характеризується ритмом білої та сірої смуг, краї тканини завершені дрібними червоними смугами. Червоне завершення рушника із с. Орлівка збагачене нитками чорного кольору. Техніка виконання обох музейних експонатів – саржеве переплетення. В іншому рушнику із с. Моквин (200 см x 40 см), який також завершується червоним орнаментом, поєднано вкраплення тонких білої, жовтої, зеленої смуг та чорного кольору. Тло полотна сіре, виконане саржевим переплетенням.

Надзвичайно цікавим є рушник із Березного (148 см x 50 см). Його особливістю є використання ниток основи двох кольорів – білого та світло-сірого, у результаті чого на тканині чергуються поздовжні смуги шириною 1,5 см. До того ж, поперечні краї виробу акцентовано за рахунок червоного кольору, який ритмічно повторюється по всій довжині рушника. Тло виконано саржевим переплетенням.

Білими лляними нитками виткані рушник із с. Хотин (200 см x 76 см) та рушник із с. Поліське (200 см x 52 см). Використання тонких ниток надало легкості та витонченості обом виробам. Червоними смугами завершуються краї виробів. За такою самою схемою виготовлено ще один рушник із с. Поліське (200 см x 52 см), проте тут майстриня використовувала товстіші й міцніші нитки. Заслуговує на увагу рушник із с. Моквин (220 см x 80 см), рушник із Хмелівки (200 см x 50 см) та рушник із с. Богущі (114 см x 28 см).

Серед музейних експонатів (березнівського одягу) вирізняється фартух жіночий (68 см x 60 см) і пояс жіночий (230 см x 5 см) із Городища. У чоловічому строї – свита чоловіча із с. Яцьковичі (110 см x 43 см), пояс чоловічий із Березного (280 см x 33 см). Унікальним взірцем текстильної колекції краєзнавчого музею є лляний фартух, витканий серпанковою технікою. Для цього майстринею були підготовлені надзвичайно тонкі нитки. Варто наголосити, що серпанкова тканина, яку ми бачили на Рівненському Поліссі, була білого кольору. В даному випадку майстриня виявила сміливість і пофарбувала її в рожевий.

Жіночий та чоловічий пояси виготовлені з вовняних ниток червоного кольору. В чоловічому варіанті з червоним поєднано відтінки зеленого та фіолетового, у жіночому – білого, жовтого, зеленого й фіолетового. Техніка виконання поясів – полотняне переплетення. У музеї зберігається виткане лляне полотно з Городища (50 см x 15 см), підготовлене майстринею для пошиття домашнього одягу.

Яскравими представниками сучасного ткацтва та килимарства Березнівщини є такі майстрині: Любов Стахнюк і Марія Марчук (с. Бистричі), Ганна Боровець (с. Губків), Софія Ковальчук, Катерина Ковальчук, Софія Чубій (с. Яринівка), Ніна Боровець (с. Яцьковичі), Галина Логощук (с. Балашівка), Валентина Хіміна, Єва Андрошук (с. Білка) та інші.

Варто зупинитися на творчості Єви Андрошук, 1941 р. н. із с. Білка. У її творчому доробку – велика кількість тканих рушників. Одні виконані за традиційною поліською орнаментакою, кольоровою гамою, підбором лляних ниток, інші, сучасніші – з використанням у ткацтві бавовняних ниток. У своїх виробках Є. Андрошук поєднує полотняне, саржеве, переборне переплетення. Колористичній гаммі властиве використання білих кольорів у поєднанні із сірими, червоними відтінками.

Щорічно в рамках святкування Дня Незалежності України в Березному проходить фольклорно-етнографічне свято з презентацією виставки декоративно-вжиткового мистецтва. На огляд представлені твори художнього текстилю май-

стрів із Березнівського району. Виставка засвідчує факт збереження художнього ткацтва у ХХІ ст. й передачі досвіду та навиків молодому поколінню.

1. Березнівщина – поліський край / Редактор Т. Андрієнко. – Рівне, 2001.
2. *Дерев'янкін Т.* Мануфактура на Україні в кінці ХVІІІ – першій половині ХІХ ст. Текстильне виробництво. – К., 1960.
3. Історія міст і сіл Української РСР / Зав. редакцією В. Кулаковський: У 26 т. – К., 1973.
4. *Романчук О.* До питання вивчення ремесел Березнівського Полісся // Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся / Редактор-упорядник В. Ковальчук. – Рівне, 2003. – Вип. 3. – С. 57–59.
5. *Трохлюк Н.* Місток з минулого в майбутнє // Надслучанський вісник. – 1998. – 16 травня. – С. 2.
6. *Ярмолюк Н.* Скарбниця історичних знань. В Березному відкрито краєзнавчий музей // Ленінським шляхом. – 1981. – 14 травня. – С. 3.